

XIX ÁSIRDİŇ 60-70-JÍLLARÍNDAGÍ RUS MUZÍKA MÁDENIYATÍ

Zarliq Bekbergenov – *docent*

zarliqbekbergenov735@gmail.com

Ózbekstan kórkem óner hám mádeniyat instituti Nókis filiali

РУССКАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА 60-70-Х ГОДОВ XIX ВЕКА

Зарлық Бекбергенов – *доцент*

Нукусский филиал Государственного института искусств и культуры Узбекистана

RUSSIAN MUSICAL CULTURE OF THE 60-70S XIX CENTURY

Zarliq Bekbergenov – *Associate Professor*

Nukus branch of the Uzbek State Institute of Arts and Culture

Tayanish sózler: M.P.Musorgskiy, A.P.Borodin, N.A.Rimskiy-Korsakov, P.I.Chaykovskiy, M.A.Balakirev, milliy ózgeshelik, muzıkada rus folklori, opera, simfoniya, konservatoriyalar, muzıka óneriniń demokratizaciyalanıwı, V.V.Stasov.

Rezyume. XIX ásirdeń 60-70-jılları rus muzıka mádeniyatı tariyxında eń jarqın hám jemisli dáwirlerden biri boldı. Bul dáwir jámiyettegi demokratiyalıq ózgerisler, XIX ásirdeń 60-jıllarındaǵı reformalar, milliy sana-sezimniń artıwı menen baylanıslı milliy muzıka kórkem óneriniń kúshli rawajlanıw dáwiri. Dáwir orayında kompozitorlardıń M. A. Balakirev, M. P. Musorgskiy, A. P. Borodin, N. A. Rimskiy-Korsakov hám S. A. Kyuidi birlestirgen "Qúdiretli top" (Jańa rus muzikalıq mektebi) dóretiwshilik birlespesi xızmet kórsetedi. Kompozitorlar M. I. Glinka hám A. S. Dargomijskiy dástúrlerine súyenedi, rus folklori, tariyxıy syujetler hám xalıq obrazlarınan belsene paydalanadı, xalıq turmısın real sáwlelendiriwge hám muzıkanıń milliy ózgesheligin tastıyıqlawga umtıladı. P.I.Chaykovskiydiń dóretiwshiligi, N.G.Rubinshteynovlardıń muzıka bilimlendiriwın professionallastırıwga bagdarlangan iskerligi de bir waqıtta rawajlandı.

Ключевые слова: русская музыкальная культура, 60–70-е годы XIX века, «Могучая кучка», Новая русская музыкальная школа, М. П. Мусоргский, А. П. Бородин, Н. А. Римский-Корсаков, П. И. Чайковский, М. А. Балакирев, национальная самобытность, русский фольклор в музыке, опера, симфония, консерватории, демократизация музыкального искусства, В. В. Стасов.

Резюме. 60-70-е годы XIX века стали одним из самых ярких и плодотворных периодов в истории русской музыкальной культуры. Это время мощного расцвета национального музыкального искусства, связанного с демократическими преобразованиями в обществе, реформами 1860-х годов и ростом национального самосознания. В центре эпохи — деятельность творческого содружества композиторов «Могучая кучка» (Новая русская музыкальная школа), которое объединило М. А. Балакирева, М. П. Мусоргского, А. П. Бородина, Н. А. Римского-Корсакова и Ц. А. Кюи. Композиторы опирались на традиции М. И. Глинки и А. С. Даргомыжского, активно использовали русский фольклор, исторические сюжеты и народные образы, стремились к реалистическому отражению жизни народа и утверждению национальной самобытности музыки. Параллельно развивалось творчество П. И. Чайковского, а также деятельность А. Г. и Н. Г. Рубинштейнов, направленная на профессионализацию музыкального образования. В эти годы были открыты Русское музыкальное общество (1859), консерватории в Петербурге (1862) и Москве (1866), Бесплатная музыкальная школа. Значительно расширился спектр жанров: опера, симфония, камерно-вокальная и инструментальная музыка достигли высокого уровня.

Key words: russian musical culture, 1860s–1870s, “Mighty Handful,” New Russian School of Music, M.P.Mussorgsky, A.P.Borodin, N.A.Rimsky-Korsakov, P.I.Tchaikovsky, M.A.Balakirev, national identity, Russian folklore in music, opera, symphony, conservatories, democratization of musical art, V.V.Stasov.

Summary. The 1860s and 1870s marked one of the most vibrant and fruitful periods in the history of Russian musical culture. This was a time of tremendous flourishing in national musical art, linked to democratic transformations in society, the reforms of the 1860s, and the growth of national consciousness. At the heart of this era was the creative collaboration of the composers known as the “Mighty Handful” (the New Russian School of Music), which brought together M. A. Balakirev, M. P. Mussorgsky, A. P. Borodin, N. A. Rimsky-Korsakov, and C. A. Cui. The composers drew on the traditions of M. I. Glinka and A. S. Dargomyzhsky, actively utilized Russian folklore, historical themes, and folk imagery, and sought to realistically reflect the life of the people and affirm the national identity of music. At the same time, the creative work of P. I. Tchaikovsky was developing, as were the activities of A. G. and N. G. Rubinstein, aimed at professionalizing music education. During these years, the Russian Musical Society (1859), conservatories in St. Petersburg (1862) and Moscow (1866), Free Music School.

Kirisiw. Ótken ásirdeń 60-70-jıllarınan baslap rus muzikasınıń gúllep jaynap-jasnow dáwiri baslandı. XVIII ásirdeń aqırında Rossiyada professional kompozitorlıq mekteptiń jaratılıw dáwiri bolıp, XIX ásirdeń birinshi yarımında Glinka menen belgilengen rus klassik muzikasınıń Rossiyadan tısqarıdaǵı áhmiyetin belgilegen bolsa, endi rus muzıkası pútkil Evropa muzıka óneriniń kelesi rawajlanıwın belgilep beriwshi jetekshi muzıkalıq mádeniyatınıń birine aylanadı. Bul dáwirde óz dóretywshiliginde rus jámiyetinin turmısın tereń sáwlelendiriwshi hám kóp qırlı belgili kompozitorlar jetilisip shıǵa basladı. "Boris Godunov" operası sıyaqlı ólmes shıǵarmalar jaratıldı, hám de Musorgskiydiń "Xovancina," Borodinniń "Knyaz Igor," Rimskiy-Korsakovtıń "Pskovityanka," Chaykovskiydiń "Evgeniy Onegin," Chaykovskiydiń "Aqqw kóli" baleti, Borodinniń Birinshi hám Ekinshi simfoniyası, Chaykovskiydiń dáslepki tórt simfoniyası hám basqalar. Biraq bul dáwirde tek ǵana jarqın shıǵarmalar dóretyw menen belgilenbegen. Pútkil muzıkalıq jámiyette túpkilikli ózgerisler júz berdi. Usı waqıtqa shekem tek aristokratlardıń saray teatrlarında hám úruwızıgershilik sharayatında rawajlanıp kelgen rus muzıkası endi keń auditoriyaǵa iye boldı. Muzıka kórkem ónerin úgit-násiyatlaytuǵın koncert shólkemleri payda boldı. Teatrlarga tamashaǵóyler: studentler, ziyalılar kele basladı. Koncertlik turmısın rawajlanıwı kóplegen belgili atqarıwshılardıń atları menen tıǵız baylanıslı boldı. sazendeler, qosıqshılar, olardıń arasında pianinoshılar tuwısqanlar Anton hám Nikolay Rubinshteynler, skripkashılar G.Venyavskiy hám L.Auer, violonchelshiler Stravinskiy, I.A.Melnikov, Y. F.Platonova, E. A. Lavrovskaya, P. A. Xoxlov, M. A. Slavina hám basqalar. Opera janrınıń rawajlanıwına dirijyor E.F.Napravnik úlken úles qostı. 1859-jılı Peterburgta A.G.Rubinshteyn baslaması menen "Rossiyada muzıkalıq bilimlendiriw hám muzıkaǵa talǵamdı rawajlandırıw hám milliy talantlardı xoshametlew" maqsetinde Rus muzıkalıq jámiyetiniń (RMO) dúziliwi en úlken tariyxıy waqıya boldı. Rubinshteyn kórneklı muzıka jámiyetlik gayratkeri, pianist, kompozitor hám dirijyor bolıp, RMO koncertlerine ózi basshılıq etti. Keń tuńlawshılar bul jerde birinshi márte Bax hám Gendel, Betxoven hám Mendelson hám basqa da kóplegen iri kompozitorlardıń shıǵarmaları menen tanıstı. Tez arada RMO bólimleri Rossiyanıń iri qalalarında - Moskva, Kiev, Kazan, Saratovta payda boldı. [1] Jańa muzıka basqarmasınıń baslıǵı M.A.Balakirev hám xormeyster G.Ya.Lomakin tárepinen shólkemlestirgen Biypul muzıka mektepleriniń

koncertleri de úlken rol oynadı. Balakirev basqarıwında bul jerde tiykarınan rus kompozitorlarınıń shıǵarmaları atqarılatuǵın edi. Glinka hám Dargomijskiy shıǵarmaları menen birge jańa shıǵarmalar - jas rus muzıkantlarınıń jańa jazılǵan shıǵarmaları da atqarılıp turdı. Birinshi ret Biypul muzıka mektebiniń koncertlerinde zamanagóy shet el kompozitorları Berlioz, List, Shumannıń bir qatar iri shıǵarmaları atqarıldı. Rus jámiyeti aldında jergilikli muzıkalıq kadrlar mashqalası júdá úlken áhmiyetke iye boldı. Oǵan shekem Rossiyada birde-bir arnawlı muzıka oqıw ornı bolmaǵan Peterburgta RMO janında muzıka klassları hám 1862-jılı Rossiyada birinshi konservatoriya ashıldı. Rubinshteyn onıń birinshi direktorı boldı. 1866-jılı Moskva konservatoriyası ashılıp, oǵan N.Rubinshteyn basshılıq etti. Peterburg sıyaqlı ol da haqıyqıy muzıkalıq bilimlendiriw hám aǵartıwshılıq orayına aylandı. XIX ásirdeń ekinshi yarımında eki konservatoriyada kóplegen belgili muzıkantlar - kompozitorlar hám atqarıwshılar jetilisip shıqtı. Peterburg konservatoriyasınıń dáslepki pitkeriwshileri arasında P.I.Chaykovskiy ayrıqsha ajralıp turadı, ol bilim alıwdı tamamlagannan keyin Moskva konservatoriyasında professor lawazımın iyelegen. 1871-jılı Peterburg konservatoriyası professorları qatarına N.A.Rimskiy-Korsakov kirdi. 60-70-jılları muzıka ilimi hám muzıkalıq sın tarawında úlken ózgerisler júz berdi. 60-jılları Nekrasovtıń dóretywshiliginde diyxanlar teması kóbirek óz kórinisin taptı. Onıń ólmes dóretpeleri "Komu na Rusi jit xorosho," "Ayaz, qızıl murın" hám basqa da kóplegen shıǵarmalar tek ǵana sociallıq dúzimniń jaramsızlıǵın ashıwlı túrde áshkaralaw emes, al diyxanlardıń miynetine, kúshli, gózzal xalıq xarakterine shın mánisindegi gimn sıpatında xızmet etti. Rus kompozitorları óziniń shıǵarmalarında xalıq turmısınıń obrazların sheberlik penen sáwlelendiriwdi. Bul baǵdarda M.P.Musorgskiy hámmeden aldın baratırǵan edi. Xalıq turmısınan kórinisler, haqıyqatlıq hám mergenlik penen tań qaldıratuǵın diyxanlar ortalıǵınan shıqqanlardıń muzıkalıq portretleri Musorgskiydiń 60-jıllardıń kamer-vokal muzıkasına qosqan úlesin quraydı. Rus muzıkası, kórip turǵanıımızday, pútkil kórkem ónerdeń rawajlanıwı menen tıǵız baylanıslı edi. XIX ásirdeń 90-jıllarında shegaralanıwdıń tiykargı sızığı bir tárepten Anton Rubinshteyn, RMO hám konservatoriya, ekinshi tárepten Balakirev basshılıq etken hám tariyxqa "Qudiretli topar" atı menen kirgen kompozitorlar toparı ortasında ótti. [2] "Qudiretli topar" quramına ulıwma dóretywshilik principler menen baylanısqan bes kompozitor kirgen: "Qudiretli topar," yamasa onı

Balakirev krujogi dep te ataydı, óz dáwirinin xarakterli kubılısı edi. Keyingi áwladtıń kóplegen Peterburg kompozitorları, sonıń ishinde, Glazunov, Lyadov hám basqalar "Qudiretli topar" dóretiwshilik principleri tiykarında tárbiyalangan.

Ulıwma aytqanda, "kuchkistler" hám olardıń shákirtleri tárepinen kórsetilgen baǵdar "Jańa rus muzika mektebi" degen ataqqa iye boldı. Eki jetekshi baǵdar arasındaǵı ayırmashılıqlar mánisi tómendegilerden ibarat edi. Rubinshteyn rus muzikasınıń tabıslı rawajlanıwın kásiplik bilim alıw hám Rossiyada jumisshi klası endigina qalıplese baslagan dáwirdin gayratkerleri "parod" degende diyqanlardı názerde tutqan. aǵartıwshılıq penen baylanıstırdı. (Joqarı mamanlıqtaǵı muzikalıq kadrlardı tárbiyalaw isinde birinshi rus konservatoriyasınıń ayırıqsha tariyxıy roli haqqında joqarıda aytıp ótildi). Biraq sonıń menen birge, Rubinshteynń muzikalıq kózqarasları bir qansha ilimiyligi menen ajralıp turadı. Muzika kórkem óneriniń ullı klassikleri aldında tájım etip, ol, ásirese, óz iskerliginiń dáslepki dáwirinde Glinka principlerin hám milliy-rus muzikalıq usılın rawajlandırıw zárúrligine jeterli dárejede baha bermedi. Balakirevshiler, kerisinshe, Glinka isin dawam ettiriw hám rus muzika dóretiwshiliginiń xalıqlıq, milliy tiykarı ushın gúresti baslı orıńǵa qoydı (joqarıda aytıp ótilgenindey, Biypul muzika mektebiniń koncertlerinde rus kompozitorlarınıń shıǵarmaları úzliksiz úgit-násiyatlandı). "Kuchkistlik" kózqaraslardıń kúshli tárepi de usında edi. Biraq olardıń ázziligi sonda edi, kompozitorlardıń dóretiwshilik baslamaların xalıq dástúrleri tiykarında erkin kórsetiw ushin gúreste olar sistemalı kásiplik bilim alıw zárúrligin tómen bahaladı hám dáslep konservatoriyaga isenimsizlik hám hátte dushpanlıq penen qaradı, sebebi olar konservatoriyanı tek shet ellilerdiń náli dep biykar Biraq, ulıwma alǵanda, "Qudiretli topar" hám Chaykovskiy kompozitorları XIX ásir

rus muzikasındaǵı eń demokratiyalıq tendenciylardıń wákilleri sıpatında teńdey bolıp qalsa da, hár qıylı jollardı basıp ótti. "Kuchkistler" dóretiwshiliginde tiykarǵı temalar rus xalqınıń turmısı, tariyxı, xalıq isenimleri hám ápsanaları boldı, olardıń muzikalıq tiliniń tiykarı bolsa diyxanlar qosıqları boldı. Chaykovskiy bolsa lirik sıpatında ózin tolıq kórsete aldı hám onıń muzikalıq tili qalalıq qosıq-romans usılın tereńlestiriw tiykarında qalıplesti. Joqarıda atap ótilgenindey, aldınǵı lagerdiń ayırım wákilleri arasındaǵı kelispewshilikler rus muzikasınıń ulıwma ilgerilemeli háreketine kesent bermedi, al, kerisinshe, oǵan járdemlesti.

Búgingi kúnde de biz XIX ásirdiń ekinshi yarımında rus muzika mádeniyatınıń ulıwma tariyxıy rawajlanıwına óz úlesin qosqan hár bir muzikalıq jámıetlik ğayratkerge, hár bir baǵdarǵa múnásip orın ajratamız. 60-70-jıllarda sazandeler dóretiwshiligi tar milliy sheńberde sheklenbegen. Bul hám basqa da kóplegen faktler rus muzika mádeniyatınıń basqa xalıqlar muzikası menen baylanıslarınıń tereńleskenliginen derek beredi. Rus muzikasınıń basqa millet mádeniyatlarınıń obrazları, syujetleri hám tásirli quralları menen bayıwı onıń sheńberin keńeytti, tıńlawshılardıń sheńberin keńeytti. Rus muzıkantları islegen istıń ullılıǵı, eger onıń patsha Rossiyasınıń húkimdar toparları, cenzura hám reakciyalıq baspasóz wákilleriniń turaqlı qarsılıǵı sharayatında ámelge asırılǵanın eske túsirsek, jáne de ayqın kórinedi. Saraydaǵılar burınǵıday rus muzikasın unatpay, sırt ellerdiń modalı muzikashılarına berilip ketti. Imperator opera teatrı saxnasına rus avtorlarınıń operaları qıyınshılıq penen kirip keldi hám kóbinese qısqartılǵan kóriniste qoyıldı M.I.Glinkanıń "Ruslan hám Lyudmila" hám Dargomijskiydin "Rusalka" sıyaqlı, Musorgskiydiń "Boris Godunov" spektakliniń qoyılıw tariyxı xarakterli mısál boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. История русской музыки: в 10 т. Т. 7: 70–80-е годы XIX века. Ч. 1 / Ю. В. Келдыш, Л. З. Корабельникова и др. — М.: Музыка, 1994.
2. Келдыш Ю. В. Русская музыка XVIII–XIX веков. — М., 1985 (или соответствующие разделы многотомных изданий).
3. Орлова Е. М. Лекции по истории русской музыки. — М., 1979 (или поздние издания).
4. Асафьев Б. В. Русская музыка XIX и начала XX века. — Л., 1979.
5. Русская музыкальная культура второй половины XIX века: основные тенденции развития (учебные материалы и статьи по теме).
6. Стасов В. В. Статьи о музыке (избранное). — М., 1974–1977 (статьи, в которых введено понятие «могучая кучка»).
7. Козлова Н. П. Русская музыкальная литература: учебник для ДМШ. 3 год обучения. — М.: Музыка, 2003–2004.
8. Логачёва Н. В. Развитие русской музыкальной культуры второй половины XIX – начала XX вв.: приоритеты и тенденции. — М.: Мир науки, 2023.